

Alina Szczurek-Boruta

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Edukacja międzykulturowa na Śląsku Cieszyńskim¹

ABSTRACT: Intercultural education in Cieszyn Silesia

The leading idea of the presented study is the assumption that the vision of intercultural education has had and currently is reflected in activities aiming at political, economic and cultural integration in Cieszyn Silesia. The article consists of three parts. In the first, the theoretical construction of the undertaken discussion is presented. The authoress refers here to theories of various origin: Tadeusz Lewowicki and Jerzy Nikitorowicz's concept of intercultural education, Piotr Sztompka's concept of society becoming, Miles Hewstone and Roger Brown's intergroup contact and intergroup differentiation hypothesis.

In the second and third part, the authoress provides some examples of activities undertaken by individuals, groups, institutions, and associations, which all aim at fulfilling the paradigm of coexistence in Cieszyn Silesia. Due attention is drawn to the way in which transmission and concern for cultural heritage has been combined with the implementation of the strategy of coexistence and integration in work with children, youth and adults. The discussion is narrowed to Cieszyn Silesia, the region frequently treated as particularly interesting due to its cultural specificity (clearly observed uniqueness resulting from the contact of different cultures), religious pluralism, historical experiences, and borderland location.

KEYWORDS: intercultural education, integration, coherence, multicultural community.

Wprowadzenie

Integracja odbywa się w kilku nurtach: politycznym, ekonomicznym, kulturowym. Jerzy Nikitorowicz (2009) twierdzi, że najmniej zwracamy uwagę na nurt kulturowy, w którym integracja oznacza współzycie pozbawione wzajemnych lęków.

Swoje rozważania ograniczę do Śląska Cieszyńskiego, bardzo często traktowanego jako region niezwykle swoisty, ze względu na wielowyznaniowość,

---

¹ Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki.

kapitał społeczny, doświadczenia historyczne, a także graniczne położenie (Bukowska-Floreńska, Rusek 1997; Kadłubiec, Milerski 2001; B. Bazieli 1995).

Śląsk Cieszyński ma bardzo urozmaiconą i bogatą przeszłość historyczną. W czasach piastowskich był ważnym ośrodkiem politycznym, gospodarczym, a także kulturowym. Często bywał traktowany jako teren przetargów politycznych. Po rozpadzie monarchii austro-węgierskiej Rada Ambasadorów w Spa w 1920 roku zdecydowała o podziale Śląska między Polskę a Czechosłowację. Obecnie „Śląsk Cieszyński jest rzadkim w Europie przykładem regionu o wyraźnie wykształconej specyfice powstałej na styku różnych kultur [...] pomimo utraty możliwości formalnego usankcjonowania odrębności zachował on swoją swoistość kulturową” (Prawelska-Skrzypek, Domański 1997, s. 42).

Postuluje się, by współczesne społeczeństwa wielokulturowe rozwijały się, szanując zasadę, że nikt nie jest lepszy czy gorszy, lecz inny, starały się realizować strategię spójności, integracji. Szczególne nadzieje i szanse jej spełnienia wiąże się z edukacją międzykulturową, w której przyjmujemy, że „odmienność i obcość jest wyzwaniem nie do zawłaszczenia innych kultur, ale stanowi życiodajne źródło wzajemnego rozwoju, szansę na doświadczanie inności, pokój” (Nikitorowicz 2005, s. 213). Integracja może uświadomić, że inność nie musi wiązać się z wykluczeniem, ale nabyciem umiejętności życia z innością i w inności, wskazując na jej dobre strony, życia w świadomości owej inności jako swoistej oryginalności.

Podstawy teoretyczne rozważań

Celem współczesnej edukacji międzykulturowej jest wspieranie procesu kształtowania się tożsamości wzbogaconych o elementy różnych kultur, tożsamości wielowymiarowych². Ma ona prowadzić do otwarcia się na inne społeczności i kultury, do wzajemnego czerpania z dorobku, do wzajemnego wspierania kultur. „Troska o własną kulturę i tożsamość ma więc być połączona z dążeniami poznawczymi, kształtowaniem pozytywnych postaw i kooperacją, wzajemnie wzbogacającą wymianą (w różnych dziedzinach życia) z ludźmi różnych narodowości, różnych ras, kultur, wyznań i religii. A zatem zamiast głównie «obok» ludzie (i ich kultury) powinni być i działać «razem»,

---

² Przez tożsamość wielowymiarową Tadeusz Lewowicki rozumie „tożsamość harmonijnie łączącą wymiary lokalne, regionalne, państwowe i narodowe, europejskie, a nawet wymiar globalny. [...] obejmuje ona te wymienione wymiary czy płaszczyzny życia” (Lewowicki 2008, s. 21–22).

wspólnie dla dobra uczestniczących jednostek, społeczności i ich kultur” (Lewowicki 2008, s. 21).

Wskazać można na kilka nurtów w postrzeganiu i zajmowaniu się edukacją międzykulturową: antropologiczny, filozoficzno-politologiczny, socjologizm, pedagogizm.

W perspektywie antropologicznej ma ona służyć „wzajemnemu wzbogacaniu kultur, zbliżeniu ludzi i kształtowaniu wspólnie uznawanych światów wartości, postaw tolerancji i akceptowania odmienności” (Lewowicki 2001, s. 161).

Edukacja międzykulturowa w perspektywie kulturowego kolonializmu występuje w dwóch orientacjach: liberalnej i radykalnej (Szkudlarek 2004, s. 415). Z jednej strony wiąże się z kształceniem kompetencji umożliwiających przedstawicielom mniejszości kulturowych równoprawne funkcjonowanie w społeczeństwie, ale z drugiej – wymaga od większości dystansu do własnej kultury, co wiąże się przede wszystkim z odejściem od przyjmowania charakterystycznego dla własnej kultury systemu wartości za „oczywisty” i niepodlegający dyskusji.

T. Lewowicki (2010, s. 303–308) wskazuje na nurt refleksji skojarzonej z socjologią i socjologicznymi interpretacjami życia społeczności wielokulturowych, podejmowanymi przez pedagogów zajmujących się zagadnieniami edukacji międzykulturowej, oraz postawę badawczą i zachowania edukacyjne nazywane pedagogizmem.

Wizja edukacji międzykulturowej zyskuje odzwierciedlenie w praktyce społecznej na pograniczu polsko-czeskim, traktują o tym liczne opracowania (Lewowicki, Urban 2007; Lewowicki i in. 2008a; Lewowicki i in. 2008b; Lewowicki i in. 2011). Brak zagrożenia w zakresie utraty tożsamości narodowej pozwala młodym ludziom widzieć siebie członkiem narodu, Europy i świata. Już w latach 90. XX wieku T. Lewowicki zwracał uwagę na fakt, iż „dynamika życia społecznego – w kwestii spostrzegania tradycyjnego obrazu tożsamości narodowej i widzenia procesów integracyjnych, między- i ponadnarodowych – nie jest ograniczona do współwystępowania czy zderzenia dwóch tendencji, a zatem – po pierwsze – podtrzymywania czy krystalizowania tożsamości narodowej (także państwowej, etnicznej, lokalnej, kulturalnej, wyznaniowej i in.) i – po drugie – kształtowania się nowej tożsamości ponadnarodowej” (Lewowicki 1994). Wyniki przeprowadzonych badań wydają się świadczyć o tym, że istotnym przemianom ulega pojmowanie tożsamości. Wielopłaszczyznowa identyfikacja młodzieży: czuję się Polakiem – Europejczykiem — obywatelem świata – Ślązakiem pozwala przypuszczać o powodzeniu procesów integracji europejskiej z jednoczesnym szacunkiem i utrzymaniem wartości rodzinnych, regionalnych i narodowych (Szcurek-Boruta, Grabowska 2009, s. 21–64).

Ogólną ramą teoretyczną, jaką można stosować w kontekście powyższych rozważań jest koncepcja stawania się społeczeństwa. Zdolność społeczeństwa do samoprzekształcania się Piotr Sztompka (1997) określa jako jego podmiotowość i odnosi do stanu zasobów społecznych, albo „kapitału podmiotowości”, jakim społeczeństwo dysponuje. Na kapitał podmiotowości składają się przede wszystkim zasoby strukturalne (formy organizacyjne i instytucjonalne – prawne, polityczne, ekonomiczne, w jakich społeczeństwo funkcjonuje) oraz ludzkie (kwalifikacje, kompetencje, poziom wiedzy i umiejętności, postawy, mentalność poszczególnych członków społeczeństwa). Trzeci rodzaj zasobów to zasoby kulturowe. Więzy moralna, jako tkanka społecznego zaufania, lokalności i solidarności, jest jednym z czynników decydujących o trwałości, ciągłości i zmianach współczesnych społeczeństw (Sztompka 1999).

Istnieje związek między kapitałem społeczno-kulturowym Śląska Cieszyńskiego i poczuciem tożsamości jednostki. Wielowymiarowe poczucie tożsamości znajduje silne fundamenty. Stanowią je, przyjmując ujęcie P. Sztompki, kapitał podmiotowości: zasoby strukturalne, ludzkie i kulturowe a także polityka narodowościowa prowadzona przez władze lokalne, państwo, Unię Europejską. Kapitał ten nie jest wartością samą w sobie, jego wartość mierzy się sumą innych kapitałów: kapitału ludzkiego, społecznego, kulturowego, gospodarczego, politycznego.

Na pograniczu południowym, którego przykładem osobliwym jest Śląsk Cieszyński, istnieje tradycja, licząca parę setek lat, wielowymiarowego podejścia do tożsamości oraz integracji (Szczurek-Boruta 2008, s. 87–104). Związana jest ona m.in. z koncepcją Mitteleurop³. Ukształtowana wówczas świadomość jedności regionu środkowoeuropejskiego jako przestrzeni o wysokiej pozycji gospodarczej, stabilności, dobrobytu, etosu pracy, zachowania porządku, pokojowej koegzystencji państw słowiańskich i germańskich w ramach terenów tworzących Austro-Węgry, do dziś dnia – być może – oddziałuje na zachowania tożsamościowe ludzi ze Śląska Cieszyńskiego, którzy deklarują i prezentują tożsamość wielowymiarową, podejmują działania służące integracji jednostek, grup i zbiorowości.

Szczególnie atrakcyjna – w odniesieniu do procesów integracji przebiegających w środowisku wielokulturowym – wydaje się być „hipoteza kontaktu” Milesa Hewstone’a (1999, s. 263–295). Postawy ukształtowane bowiem

---

³ Koncepcja Mitteleuropy powstała w XIX wieku w Austro-Węgrzech, jako koncepcja federacji krajów koronnych rządzonych przez odrębnych monarchów z dynastii Habsburgów. Legenda monarchii austro-węgierskiej opisana została m.in. w pracach: Chlebowczyk 1975, 1983; Goworowska-Puchala 1997; Koszel 1994; Mąciór-Majka 2002, s. 147-162.

własnym doświadczeniem stanowią lepszy predyktor zachowania. Pozytywny kontakt; doświadczenie „zwykłego niekonfliktowego współprzebywania” wpływa na redukcję lęku; dzięki technikom uczenia wymagającego współpracy, przedstawiciele różnych grup etnicznych nawiązują między sobą przyjaźnie, uzyskują dostęp do nowych środowisk, które umożliwiają im rozwój dalszych kontaktów. W myśl tej koncepcji zetknięcie się przedstawicieli różnych grup (z czym mamy do czynienia na Śląsku Cieszyńskim) poprawia ich wzajemne relacje. Kontakt równie dobrze może osłabiać, jak i wzmacniać uprzedzenia oraz stereotypizację, zależy to od jego charakteru (pozytywny, negatywny), od uczestników i kontekstu sytuacyjnego. Ważne wydaje się akceptowanie, a nawet pielęgnowanie różnorodności kulturowej, nie pogarszanie przy tym relacji międzygrupowych. Przynależność do grup etnicznych i innych często stanowi podstawę pożądanых tożsamości społecznych, ignorowanie odrębności jest nie tylko nierealne, ale wręcz szkodliwe).

Mieszkańcy Śląska Cieszyńskiego wykorzystują codzienne kontakty do wzajemnego poznania, wymiany, zapożyczeń. Praktyka życia codziennego wymaga współpracy, dialogu, współdziałania.

Jeśli przyjąć za J. Nikitorowiczem, że edukacja międzykulturowa to: „ogół wzajemnych oddziaływań jednostek i grup, instytucji, organizacji, stowarzyszeń, związków, sprzyjających takiemu rozwojowi człowieka, aby stał się on w pełni świadomym i twórczym członkiem wspólnoty rodzinnej, lokalnej, regionalnej, wyznaniowej, narodowej, kontynentalnej, kulturowej i globalnej – planetarnej oraz był zdolny do aktywnej samorealizacji własnej niepowtarzalnej i trwałej tożsamości i odrębności” (Nikitorowicz 2003, s. 934; 2005, s. 45), to w warunkach opisywanego regionu jej realizacja wskazuje wręcz modelowy przykład.

Przywołam przykłady działań jednostek, grup, instytucji i stowarzyszeń, które służą realizacji paradygmatu współistnienia, integracji na Śląsku Cieszyńskim, zwrócę uwagę na to jak łączy się przekaz i dbałość o dziedzictwo kulturowe z realizacją idei integracji w pracy z dziećmi, młodzieżą i dorosłymi.

Tradycje współistnienia i integracji na Śląsku Cieszyńskim

Śląsk Cieszyński ma duży kapitał społeczno-kulturowy, a zatem możliwości związane z zasobami kultury (duchowej i materialnej), instytucjami dysponującymi tymi dobrami i zasobami ludzkimi. Na opis tego kapitału składają się głównie historia i tradycje regionu, swoistość kultury, oświaty. Nie są to wszystkie składniki kapitału, pełny opis jest praktycznie niemożliwy, ale składniki najważniejsze i uznawane w typowych charakterystykach kapitału społecznego, kulturowego, ludzkiego (Putnam 1995; Fukuyama 1997; Bourdieu 2000;

Bourdieu, Passeron 1990). Uzupełnieniem i rozszerzeniem opisu są podstawowe informacje o potencjale gospodarczym, handlu, współpracy w różnych dziedzinach życia w regionie przygranicznym.

O tożsamości kulturowej Śląska Cieszyńskiego, decyduje nie tylko to, co genetycznie jest własne, ale i te zjawiska, które zostały w różnym okresie zapożyczone i uznane za własne⁴.

Wielowyznaniowość (właściwie dominują dwa najliczniejsze wyznania: rzymsko-katolickie i ewangelicko-augsburskie) Śląska Cieszyńskiego stwarzała i stwarza warunki do swoistej — wzbogacającej — rywalizacji w zakresie działalności kulturalno-oświatowej i piśmienniczej, jak również rozwijania tendencji integracyjnych, a obecnie podejmowania działań ekumenicznych (Lewowicki i in. 2002). Wszystko to w dużym zakresie przyczyniało się i przyczynia do kształtowania się złożonej tożsamości mieszkańców tej ziemi.

O stałości zachowań mieszkańców Śląska Cieszyńskiego decydują stosunkowo dobrze zachowane dawne więzi społeczne oraz więź wyznaniowa (Bukowska-Floreńska, Rusek 1997). Doświadczenia zdobyte przez mieszkańców Śląska Cieszyńskiego w toku wielowiekowych kontaktów z innymi grupami narodowymi (bytowanie w sąsiedztwie granicy czy przy ważnych szlakach handlowych) „wyrobiły” w nich wyraźniejszą niż gdzie indziej tolerancję. Nie ulega wątpliwości, że kontakty ze społecznościami sąsiednimi wzbogacają kulturowo i zarazem – na ogół uczą tolerancji, nawet, jeśli jest ona powierzchowna, lub wymuszają ją wzmożone na pograniczu kontakty handlowe.

Idea integracji na Śląsku Cieszyńskim obecna jest m.in. w podaniach ludowych. Najbardziej znanym jest Legenda o założeniu Cieszyna⁵. Potrzeba odkrycia nieznanego, odległego świata, a potem spotkanie trzech braci stało się powodem założenia w 810 roku grodu.

Wychowanie na Śląsku Cieszyńskim od wieków było ukierunkowane na podtrzymywanie modelowych więzi społecznych. Szkoła dzięki swemu umiarkowaniu wytworzyła zręby tolerancji, z której są dumni dzisiejsi jego mieszkańcy na Śląsku Cieszyńskim, wdrażała ideę współzycia i współbycia Polaków, Czechów, Niemców, wyznawców różnych religii i wyznań (Panic 2000, s. 291–

---

⁴ Dziedzictwo kulturowe, z którym identyfikują się mieszkańcy tego regionu jako z własnym należy do tradycyjnej kultury chłopskiej, w sposób konserwatywny i pieczołowity przekazywanej z pokolenia na pokolenie. Istotnym jego elementem pozostaje gwara, czynnik utrwalający poczucie złożonej śląsko-polskiej tożsamości. Zawiera ona elementy czeszczyzny, morawszczyzny i języka polskiego. Por.: Kadłubiec, Milerski 2001; Bazieli 1995; zobacz także: Chlebowczyk 1975.

⁵ Tekst legendy zamieszczony na stronie internetowej miasta Cieszyna <http://www.cieszyn.pl/?p=addressesList&iAddressCategory=202&iCategory=40> (dostęp: 16.09.2011).

–299). Kontakty z innymi, uczenie się od innych miały już miejsce w XV wieku, kiedy to wyraźne były związki Cieszyna ze znanymi uniwersytetami – głównie w Krakowie, w Pradze a także w miastach niemieckich. O sprawach tych traktuje obszerna literatura (Panic 1988; Chlebowczyk 1983).

Współżycie w warunkach pogranicza różnych społeczności językowo-etnicznych wytworzyło samorzutne praktyki umożliwiające przezwyciężenie istniejących problemów, np. w XIX wieku na Śląsku Cieszyńskim istniała okresowa wymiana potomstwa w wieku szkolnym i nauki zawodu w celu przyswojenia sobie języka sąsiadów. Dwujęzyczność nie stanowiła przymusu egzystencjalnego, lecz tylko zyskanie dodatkowego, o różnym znaczeniu, atutu w zaspokajaniu potrzeb życiowych, działalności publicznej oraz w życiu zawodowym. Obecnie takie funkcje spełnia współpraca transgraniczna.

Znaczące są tradycje w zakresie kształcenia nauczycieli na tym, terenie (1904–1923 – pierwsze kursy dla nauczycieli, 1911 roku założenie Polskiego Seminarium Nauczycielskiego – obecnie Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego). Cieszyńska uczelnia pełni ważne funkcje kulturotwórcze w regionie, jest ośrodkiem naukowym podejmującym rozległą problematykę badawczą dotyczącą m.in. społecznych, kulturowych i edukacyjnych wyznaczników tożsamości dzieci i młodzieży, ośrodkiem kształcenia nauczycieli a także animatorów życia kulturalnego. Wdraża idee edukacji międzykulturowej wśród studentów, nauczycieli, dzieci i młodzieży (Szczurek-Boruta 2011, s. 153–203). Świadomość jedności regionu podtrzymywały także różne instytucje, organizacje i stowarzyszenia (Muzeum Śląska Cieszyńskiego, założone w 1802 r., biblioteki, czytelnie, m.in. biblioteka fundacji ks. Leopolda J. Szersznika z 1801 roku; Książnica Cieszyńska) (Szczurek-Boruta 2008, s. 83–104; Kania 2000, s. 145–160).

Przywołałam tylko niektóre fakty z przeszłości ruchu oświatowego i naukowego na Śląsku Cieszyńskim, wskazujące na występujący tu paradygmat współistnienia. Teraz podam przykłady aktualnych działań w zakresie integracji politycznej, ekonomicznej i kulturowej.

Współistnienie i integracja – współczesność Śląska Cieszyńskiego

Oba miasta Cieszyn (w Rzeczypospolitej Polskiej) i Czeski Cieszyn (w Republice Czeskiej) mają osiągnięcia w zakresie wspólnej realizacji projektów dotyczących zagospodarowania przygranicznych obszarów.

Wymienić można działania podejmowane przez Euroregion Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko: ideę wspólnej strategii zagospodarowania obszaru przygranicznego nad Olzą – „Ogród dwóch brzegów”; projekt „Revitalpark

2010”, w ramach którego Góra Zamkowa wraz z podzamczem przeszła gruntowną rewaloryzację. Nowy system identyfikacji wizualnej terenu obejmuje także czeską część projektu; otwarcie kawiarni Noiva – obiektu nawiązującego do istniejącej w tym miejscu w okresie międzywojennym kawiarni Avion; Border Crossing.

Działania w zakresie współpracy transgranicznej Cieszyna i Czeskiego Cieszyna są obecnie wzorem dla całego Euroregionu. Wejście do Strefy Schengen przyniosło miastom wiele zmian: wyremontowany Most Wolności; wspólny projekt Powiatu Cieszyńskiego i miasta Czeski Cieszyn „Wzmocnienie dostępności komunikacyjnej Cieszyna i Czeskiego Cieszyna”; projekt SportMost – Most Sportowy, tj. budowa kładki dla pieszych i rowerzystów o długości 90 metrów i szerokości 3,5 m przez Olzę łączącą tereny rekreacyjno-sportowe w obu miastach. Kolejny wspólny projekt o nazwie SportPark – Park Sportowy polega na zagospodarowaniu na cele rekreacyjne obszaru od Mostu Wolności do stadionu pod Wałką. W wyniku realizacji tego zadania do dyspozycji mieszkańców oddano sieć nowych ścieżek spacerowych i rowerowych o łącznej długości 3,5 km, 3 boiska do piłki nożnej, siatkówki i koszykówki zlokalizowane przed stadionem pod Wałką, odnowiono zalew kajakowy i zrewaloryzowano zieleni parkową wraz ze skwerem miast partnerskich. Oferta turystyczna miasta wzbogaciła się natomiast o zmodernizowany kemping z nowym zapleczem gastronomiczno-socjalnym. Zmotoryzowani mieszkańcy i turyści mogą skorzystać z parkingu na 150 miejsc.

Wszystkie wymienione projekty, realizowane wspólnie z miastem Czeski Cieszyn, w ramach projektu „Schengen i integracja Śląska Cieszyńskiego”⁶.

Wspólne przedsięwzięcia kulturalne podejmują teatry obu miast, na ich scenach prezentowane są sztuki polskich i czeskich autorów. Teatr Těšínské Divadlo w Czeskim Cieszynie spektaklem „Cieszyńskie Niebo”⁷ przybliży i prze-

---

⁶ Realizacja wymienionych projektów (Projekty Unijne. Okres programowania 2007–2013. Fundusz Mikroprojektów POWT RCz – RP 2007–2013 w Euroregionie. Śląsk Cieszyński–Těšínske Slezsko „Schengen i integracja Śląska Cieszyńskiego”) możliwa jest dzięki finansowemu wsparciu Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska–Rzeczpospolita Polska 2007–2013. W ramach tego programu na terenie obu miast realizowane są obecnie inwestycje o łącznej wartości 16,5 mln Euro. Sprawia to, iż miasta te znajdują się wśród liderów współpracy transgranicznej na całym polsko-czeskim pograniczu. Szerzej: <http://www.cieszyn.pl/?p=categoriesShow&iCategory=2876> (dostęp: 16.09.2011).

⁷ Spektakl muzyczny autorstwa Jaromíra Nohavicy (piosenki), Renaty Putzlacher (scenariusz) i Radovana Lipuša (reżyseria), <http://www.teatr.cieszyn.pl/238,cieszynskie-niebo.html> (dostęp: 15.09.2011).

konuje do ciekawej i skomplikowanej historii Śląska Cieszyńskiego. Z humorem podchodzi do mitów i stereotypów dotyczących mieszkańców miasta. Wnikliwe studium relacji międzyludzkich, zjawisk społecznych, realiów życia na granicy narodów, kultur i obyczajów jest swego rodzaju atrakcyjną lekcją z zakresu historii Małej Ojczyzny, z której niewątpliwie korzysta nie tylko młodzież, ale także nauczyciele prowadzący tego rodzaju zajęcia w szkole.

Zaznaczyć warto, że dynamika życia kulturalnego na obszarze Śląska Cieszyńskiego jest potęgowana imprezami cieszącymi się zainteresowaniem międzynarodowej publiczności. Zaliczyć można do nich Międzynarodowy Festiwal Teatralny „Na granicy”, Festiwal Muzyki Operowej „Viva il canto”.

Na uwagę zasługują też przedsięwzięcia cieszyńskich organizacji i instytucji, które promują współpracę transgraniczną i tolerancję. Należą do nich:

- Klub Propozycji – Cieszyński Interklub Społeczny, nietypowa placówka realizująca cykliczne spotkania dotyczące zagadnień związanych z kulturą, ekumenizmem, zdrowiem, historią innych krajów⁸;
- Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Indyjskiej – prezentujące wiedzę o geografii, historii i religiach Indii, a także organizujące prezentacje muzyczne, wystawy, konkursy plastyczne i literackie o tematyce indyjskiej⁹;
- Klub Esperantystów – współpracujący z cieszyńskimi hobbystami (wymiana widokówek, znaczków), organizujący dalekie wyjazdy do Australii, Finlandii, Kolumbii, indywidualną i grupową naukę języka esperanto, wydający broszury i podręczniki¹⁰;
- Cieszyński Klub Hobbystów – podejmujący pracę na rzecz poznawania innych kultur i utrzymywania kontaktów w ramach spotkań elitarnych oraz wyspecjalizowanych grup kolekcjonerów z kraju i z zagranicy, prelekcji, wykładów, wystaw, targów staroci¹¹;
- „Promenada” – Biuro podróży – Agencja informacji i promocji turystycznej – promująca kulturę francuską w Polsce oraz przybliżająca kulturę południowej części Polski we Francji¹².

Duże zasługi w przybliżaniu społeczności lokalnej rzeczywistego stanu stosunków polsko-czeskich i polsko-słowackich ma Stowarzyszenie Solidarność

---

⁸ <http://pi.lokomotywa.org.pl/index.php?id=452> (dostęp: 15.09.2011); <http://wiadomosci.ox.pl/wiadomosc,10040,cieszynski-interklub-spoleczny.html> (dostęp: 15.09.2011).

⁹ http://www.powiat.cieszyn.pl/includes/stow/stow/lista_cieszyn.htm (dostęp: 15.09.2011).

¹⁰ <http://malnova.esperanto.pl/organizajoj/klub-esperantystow-cieszyn> (dostęp: 15.09.2011).

¹¹ <http://www.macierz.cieszyn.pl/?26.-cieszynski-klub-hobbystow,60> (dostęp: 15.09.2011).

¹² http://cieszyn.cityinfo.pl/f68076_promenada.-biuro-podr%C3%B3%C5%BCy.-agencja-informacji-i-promocji-turystycznej.html (dostęp: 15.09.2011).

Polsko-Czesko-Słowacka w Cieszynie. Organizuje ono spotkania i prelekcje. Jego działalność wiąże się z akcjami proekologicznymi i manifestacyjnymi, owocuje także takimi imprezami, jak „Święto Trzech Braci”, Międzynarodowy Festiwal Teatralny „Na granicy”, Cieszyńska Jesień Jazzowa¹³.

Dobre doświadczenia w zakresie integracji ma, działające od 1996 roku, Stowarzyszenie Pomocy Wzajemnej „Być razem”¹⁴. Propaguje ono idee międzykulturowości, wymiany, zapożyczeń, współistnienia obecne w edukacji międzykulturowej.

„Wakacyjna Akademia Współpracy” to projekt realizowany przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej w ramach programu „Młodzież w działaniu”. Jego pomysłodawcami i autorami są młodzi ludzie związani jako wolontariusze ze Stowarzyszeniem „Być Razem”. Projekt realizowany jest w Cieszynie i Czeskim Cieszynie, angażuje młodzież z dwóch krajów. Główne jego cele to: wspólne działanie na rzecz aktywizacji lokalnej młodzieży; stworzenie młodym ludziom możliwości spędzania czasu wolnego w sposób aktywny i konstruktywny; szeroko pojęta profilaktyka uzależnień i destrukcyjnych zachowań, a także integracja polsko-czeska.

Poprzez wspólne działanie młodzi ludzie mają okazję uczyć się pracy w grupie, wspólnie rozwiązywać konflikty, ponosić odpowiedzialność za wspólne przedsięwzięcia. Młodzi Polacy i Czesi w toku wspólnych działań mogli dowiedzieć się więcej o sąsiednim kraju, jego mieszkańcach, zwyczajach, uczyć się otwartości, tolerancji i poszanowania odmienności, rozwijać postawy obywatelskie, przygotowywać się do czynnego uczestnictwa w jego kształtowaniu.

Kolejny projekt „Dzieci znad Olzy”/„Děti z okolí řeky Olše”, realizowany przez Stowarzyszenie Pomocy Wzajemnej „Być Razem” we współpracy ze Śląską Diakonią z Czeskiego Cieszyna skierowany był do dzieci z Cieszyna i Czeskiego Cieszyna. W jego ramach obie organizacje przygotowały szereg spotkań i warsztatów. W czasie wakacji odbyły się trzy wycieczki – jedna po stronie polskiej (Leśny Park Niespodzianek w Ustroniu) i dwie po stronie czeskiej. W czasie roku szkolnego 2011/2012 – od września do marca – przeprowadzono sześć warsztatów – taneczne, teatralne i fotograficzne w Centrum

---

¹³ <http://www.spczs.cieszyn.pl/> (dostęp: 15.09.2011). <http://www.cieszyn.pl/?p=addressesList&iAddressCategory=202&iCategory=40> (dostęp: 16.09.2011).

¹⁴ Powstało ono w odpowiedzi na bierność i instytucjonalizację systemu pomocy społecznej. Założycielami byli młodzi ludzie (pedagodzy, psychologzy, terapeuci, pracownicy socjalni, prawnicy, studenci), którzy nie znajdowali w istniejących instytucjach szeroko pojętej pomocy społecznej miejsca do realizacji swoich pomysłów na realną, skuteczną i systemową pomoc osobom potrzebującym. <http://bycrazem.com/o-nas/historia/> (dostęp: 15.09.2011).

Profilaktyki Edukacji i Terapii „Kontakt” oraz ceramiczne, plastyczne i ruchowe – w Śląskiej Diakonii. Poza tym zorganizowano spotkanie wigilijkowe oraz piknik wiosenny dla dzieci i rodzin uczestniczących w projekcie, a także wyjście na lodowisko do hali sportowej w Cieszynie. W ramach warsztatów przeprowadzono konkurs „Moje miasto”, podczas którego dzieci mogły zaprezentować swoje prace.

Na uwagę zasługuje także działalność Śląskiego Zamku Sztuki i Przedsiębiorczości w Cieszynie. Istniejąca od sześciu lat instytucja od 1 stycznia 2011 roku rozpoczęła nowy etap działalności, przekształciła się w ośrodek badań nad kulturą materialną i wzornictwem pod nazwą Zamek Cieszyn¹⁵. Nowa instytucja kultury działa na styku biznesu i kultury, promując wzornictwo w różnych dziedzinach ludzkiej aktywności, od przedsiębiorczości po sektor usług publicznych. Od 2010 r. jest siedzibą Instytutu Projektowania dla Wszystkich im. prof. Michała Ozmina, dba o archiwum Europejskiego Instytutu Projektowania i Niepełnosprawności EIDD Design for All Europe. Organizuje unikalne wystawy, warsztaty i konferencje. Lokalnych przedsiębiorców zachęca do uczestnictwa w regularnych spotkaniach Klubu Przedsiębiorcy. Samorządy, projektanci i przedsiębiorcy z całej Polski korzystają ze szkoleń związanych z praktycznymi zagadnieniami wykorzystania designu, od budowania marki, finansowania innowacji po transfer technologii także nauki języka czeskiego.

W regionie podejmowane są różne polsko-czeskie i czesko-polskie przedsięwzięcia edukacyjne służące integracji skierowane do nauczycieli, dzieci i młodzieży.

Kształcenie i doksztalanie nauczycieli w strefie przygranicznej w zakresie regionalnego dziedzictwa kulturowego było celem projektu pt. „Śląsk Cieszyński – mała ojczyzna w Europie”. W 12 cyklicznych spotkaniach (6 spotkań realizowała strona czeska, 6 polska) udział wzięło 40 nauczycieli ze szkół podstawowych, po 20 nauczycieli z Republiki Czeskiej i Rzeczypospolitej Polskiej. Podczas wykładów, wycieczek, warsztatów i spotkań metodycznych poszerzali oni swoje wiadomości o dziedzictwie kulturowym wybranych miejsc euroregionu. Efektem programu są materiały metodyczne dla nauczycieli szkół podstawowych po obu stronach granicy. Projekt był dofinansowany przez Unię Europejską w ramach Programu Współpracy Przygranicznej Polska-Czechy w Euroregionie Śląsk Cieszyński. W pierwszej części cyklu edukacyjnego udział wzięli naukowcy: socjolog i historyk, którzy zwrócili uwagę

---

¹⁵ http://www.zamekcieszyn.pl/pl/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=67 (dostęp: 15.09.2011).

na złożoność tożsamości człowieka pogranicza, potrzebę odwoływania się do przeszłości i teraźniejszości oraz potrzebę wypracowania koncepcji funkcjonowania mniejszości narodowych w nowych warunkach¹⁶.

Interesującym przykładem działań adresowanych do uczniów i nauczycieli jest projekt „Podania i legendy Śląska Cieszyńskiego”, realizowany przez Zakład Edukacji Regionalnej i Dziedzictwa Kulturowego Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego Filia w Cieszynie, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Phare CBC Polska Czechy 2001 w obszarze Euroregionu Śląsk Cieszyński. Jego efektem jest antologia zawierająca legendy i podania dotyczące regionu, teksty gwarowe i testy pisane w języku literackim polskim, jak i czeskim (Drózdź i in. 2005).

Wymienić można także projekt unijny „Śląsk Cieszyński – mała ojczyzna w Europie”, realizowany w 2004 roku przez Centrum Pedagogiczne dla polskiego szkolnictwa mniejszościowego w Czeskim Cieszynie i Macierz Ziemi Cieszyńskiej w Cieszynie. Efektem projektu była publikacja Śląsk Cieszyński mała ojczyzna. Materiały metodyczne dla nauczycieli¹⁷. Polscy i czescy nauczyciele realizowali wspólny program edukacji regionalnej. Poznawali najciekawsze zakątki Śląska Cieszyńskiego po jego polskiej i czeskiej stronie i później przekazywali uzyskaną wiedzę swoim uczniom. W projekcie brało udział ponad 40 nauczycieli ze szkół podstawowych i gimnazjów z obu stron granicy. Byli wśród nich: historycy, poloniści, plastycy, biolodzy, nauczyciele ze świetlic i klas najmłodszych. Nauczyciele uczestniczyli w warsztatach. Efektem były scenariusze lekcji w językach polskim i czeskim oraz program multimedialny w języku polskim, czeskim i angielskim.

Cieszyński wydział Uniwersytetu Śląskiego propagując ideę wielokulturowości i międzykulturowości współpracuje ze środowiskiem lokalnym zarówno po polskiej, jak i czeskiej stronie Śląska Cieszyńskiego. W latach 2009–2011 roku Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach wraz z Kongresem Polaków w Republice Czeskiej realizował projekt „Dziedzictwo kulturowe jako klucz do tożsamości pogranicza polsko-czeskiego na Śląsku Cieszyńskim. W 1200-lecie Cieszyna”, dofinansowany z Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej RC-RP2007-2013 w Euroregionie Śląsk Cieszyński. Działania w ramach projektu obejmowały wystawy: „Śląsk Cieszyński i jego mieszkańcy”, „Cieszyniaków portret własny”, publikację naukową pt. „Dziedzictwo kulturowe jako klucz do tożsamości pograni-

---

¹⁶ <http://www.polenia-polska.pl/index75c1.html?id=kr30228> (dostęp: 15.09.2011).

¹⁷ <http://www.wspolnota-polska.org.pl/>; <http://www.olzanet.pl/?idg=&act=akt&id=7000008> (dostęp: 15.09.2011).

cza polsko-czeskiego. W 1200-lecie Cieszyna” zawierającą omówienie wyników przeprowadzonych badań, wydanie płyty DVD pt. „Śląsk Cieszyński – miejsca, postacie, wydarzenia”, zawierającej między innymi wypowiedzi studentów i relacje z warsztatów dla młodzieży szkolnej z obu stron granicy. Warsztaty prowadzone były w języku polskim i czeskim wśród młodzieży szkół średnich po obu stronach polsko-czeskiej granicy. Uczestniczyło w nich 45 osób (po 15 uczniów narodowości polskiej, czeskiej i młodzież narodowości polskiej czeskiego obywatelstwa ucząca się w szkołach z polskim językiem nauczania w Republice Czeskiej). Tematyka spotkań dotyczyła zróżnicowania kulturowego, przekazu tradycyjnych wartości, stereotypów. Na kolejnych warsztatach podejmowano zagadnienia: roli stereotypów i ich wpływu na zachowanie człowieka, zróżnicowania kulturowego i jego wpływu na integrację ponadkulturową, oraz wartości w życiu i uczeniu się międzykulturowym. Wspólna aktywność pogłębiała wiedzę na temat poszczególnych działań, kształtowała umiejętności wczuwania się w potrzeby i uczucia innych ludzi zróżnicowanych ze względu na język, narodowość, wyznanie. Młodzież zdobywała umiejętności komunikacji międzykulturowej.

Warsztaty zorganizowali i prowadzili pracownicy naukowcy oraz studenci Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji, a także przedstawiciele Kongresu Polaków. Współpraca nawiązana pomiędzy polskimi i czeskimi szkołami średnimi powinna przyczynić się do integracji młodych ludzi oraz właściwego zrozumienia zjawiska wielokulturowości pogranicza. Wspólne działania służą nawiązaniu współpracy pomiędzy polskimi i czeskimi szkołami, która staje się podstawą do integracji.

Kolejną inicjatywą cieszyńskiego środowiska naukowego w zakresie edukacji regionalnej i międzykulturowej był projekt Kolorowe ścieżki¹⁸ realizowany w latach 2010–2011 przez Centrum Pedagogiczne dla polskiego szkolnictwa mniejszościowego i Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie. Projekt, przeznaczony dla nauczycieli przedszkoli oraz nauczycieli klas 1–3 Szkół Podstawowych w Republice Czeskiej i Rzeczypospolitej Polskiej, obejmował 6 wycieczek edukacyjnych: ekologiczna, historyczna, podań, baśni i legend, współczesności, tradycji, cieszyńską oraz warsztaty międzykulturowe „Uczymy się razem”. Produktem projektu są: publikacja metodyczna dla nauczycieli zawierająca materiały metodyczne dla nauczycieli oraz karty ćwiczeń dla dzieci w wieku przedszkolnym oraz dla uczniów klas 1–3, dwie konferencje inauguracyjna 30.9.2010 r. i kończąca projekt 22.09.2011 r.

---

¹⁸ <http://www.pctesin.cz/BS-KS/index.php?h=128613526944904485> (dostęp: 15.09.2011).

zorganizowane w Centrum Konferencyjnym Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie, wycieczki edukacyjne dla nauczycieli i warsztaty.

Ważnym obszarem działań w zakresie edukacji międzykulturowej jest kształcenie przyszłych nauczycieli. Zawód nauczyciela należy do tzw. zawodów społecznych, których nadrzędnym celem jest działanie na rzecz dobra drugiej osoby. Odwołam się w tym miejscu do doświadczeń własnych w pracy ze studentami, tzn. prowadzenia przedmiotu edukacja wielo- i międzykulturowa oraz działań podejmowanych przez członków Koła Naukowego Edukacji Międzykulturowej na Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego.

Działania w zakresie praktyki edukacji międzykulturowej obejmują realizację na studiach pierwszego i drugiego stopnia oraz na studiach podyplomowych, na kierunku pedagogika – od roku 2002 – przedmiotu *Edukacja wielo- i międzykulturowa* oraz bloku przedmiotów fakultatywnych z tego obszaru. W ramach zajęć studenci opracowują m.in. mapy pojęciowe, w których ukazują problem spotkania z Innym, osvajania z odmiernością, dostrzegają równoprawne miejsce reprezentanta innej kultury, wskazują że pomostami wzajemnego zrozumienia są tolerancja, akceptacja, współdziałanie. Podstawą do rozważań i działań są teksty kultury i myśli społecznych filozofów np. Emanuela Lewinasa, który do spieszącego tłumu mówił „Zatrzymaj się obok ciebie jest inny człowiek spotkaj się z nim”; czy wiersz Jerzego Lieberta „Uczę się ciebie człowieku”.

Istotny udział w integracji społeczności akademickiej i społeczności miast Cieszyna i Czeskiego Cieszyna ma działalność studenckiego Koła Naukowego Edukacji Międzykulturowej KNEM. Studenci poszerzają wiedzę z zakresu edukacji międzykulturowej; prowadzą badania naukowe; rozwijają umiejętność pisania tekstów naukowych; organizują konferencje naukowe i seminaria. Członkowie KNEM utrzymują stały kontakt z placówkami oświatowymi działającymi na terenie obu przygranicznych miast: opracowują i realizują cykle zajęć wychowawczo-opiekuńczych: przedstawiają tradycje i obrzędy; prowadzą zajęcia i warsztaty dla młodzieży nt. Tolerancji, Praw człowieka; organizują konkursy plastyczne dla młodzieży szkolnej. Studenci spotykają się z działaczami środowiska lokalnego na wykładach otwartych dotyczących, m.in. kultury ludowej Śląska Cieszyńskiego, kultury beskidzkiej, żywieckiej, Podhala, Górnego Śląska. Uczestniczą w konferencjach naukowych, sami także organizują konferencje – do tej pory zorganizowali 25 konferencji, w tym kilka konferencji w cyklu „Poznaj Innego” (Czecha, Roma, Żyda, Niemca, Francuza, Amerykanina). Członkowie Koła propagują ideę międzykulturowości wśród koleżanek i kolegów. Uczą się przyśpiewek i tańców góralskich (Śląska Biesiada), tańców romskich, żydowskich. Organizują imprezy promujące np. tolerancję z okazji

Międzynarodowego Dnia Tolerancji, kulturę lokalną – „Dni Śląskie”. Happeningom towarzyszą wystawy prac plastycznych młodzieży; wystawy prac twórców ludowych; wystawy fotografii; występy zespołów artystycznych; biesiady studenckie: „Gospoda Śląska”, „Biesiada Śląska”; prezentacje filmów, referaty, konkursy np. „Śląskie dyktando”, loterie i nagrody. W trakcie można zaopatrzyć się w literaturę i wyroby rękodzieła artystycznego. Uczestnicząc w realizacji Programów Unii Europejskiej Socrates/Erasmus zapoznają z kulturą polską zagranicznych studentów i pracowników. Współpracują z kołami naukowymi innych ośrodków akademickich, stowarzyszeniami, placówkami oświatowymi w kraju i za granicą.

Konkluzje

W europejskim wymiarze edukacja ma koncentrować się wokół czterech aspektów kształcenia, które przez całe życie będą dla każdej jednostki filarami wiedzy: uczyć się, aby wiedzieć, tzn. zdobyć narzędzia rozumienia; uczyć się aby działać, aby móc oddziaływać na swoje środowisko; uczyć się aby żyć wspólnie, aby uczestniczyć w współpracy z innymi na płaszczyznach działalności ludzkiej; wreszcie, uczyć się aby być (Delors 1998, s. 85–97).

Uczyć się, aby żyć wspólnie, jest bez wątpienia jednym z największych wyzwań do podjęcia przez współczesną edukację. Wydaje się, że taką rolę spełnić może edukacja międzykulturowa, której istotną cechą jest transkulturowy charakter procesów wzajemnego uczenia się, zbliżenie i „bycie razem” – integracja.

Spotkania i kontakty pomiędzy kulturami znajdującymi się nie tylko po obu stronach granic różnych państw i narodów, ale wszelkie kontakty międzykulturowe są codziennością na Śląsku Cieszyńskim. Ich wynikiem jest zarówno wzbogacenie własnej kultury o asymilowane pierwiastki obce, jak i uruchomienie działań obronnych, prowadzących do konserwowania dawnych, uznanych za własne wartości. Są to procesy złożone i dlatego nie tylko warto je badać, lecz również określić zakres ich oddziaływań. Interakcjom międzygrupowym towarzyszą kontakt kulturowy (może on mieć wymiar przestrzenny, społeczny, ekonomiczny, polityczny itp.) oraz nieuniknioność konfliktów i nieporozumień (Huntington 2003, s. 22; Nikitorowicz 2009, s. 298–301). „Rozumiejące doświadczenie” w takich relacjach uruchamia w edukacji dialog jako podstawę negocjacji, kompromisu, porozumienia (Lewowicki 2000, s. 27).

Obiektywny przymus transkulturowego wzajemnego uczenia się przez całe życie, tzn. przekraczania ram własnej kultury na skutek bezustannych rozszerzających się kontaktów z innymi, staje się na Śląsku Cieszyńskim szan-

są podmiotowego istnienia jednostek, grup, zbiorowości, źródłem pokojowego współistnienia. Jest to także realna szansa pracy nad sobą doskonaleniem i ubogacaniem własnej tożsamości.

Życie na styku różnych kultur daje możliwość zrozumienia innych, ich poglądów, racji, zachowań, akceptacji, szacunku dla inności i odmienności, uczy życzliwości, otwartości, skłania do podejmowania współpracy. Wydaje się, że społeczność Śląska Cieszyńskiego zdaje sobie sprawę z tego, że jej przyszłość w coraz mniejszym stopniu zależy od państwa i więzi narodowej, a coraz bardziej wiąże się i zależy od przedsięwzięć podejmowanych w ramach wspólnoty lokalnej/regionalnej z jednej strony, a z drugiej od uczestnictwa we wspólnocie europejskiej i udziału w postępującej globalizacji. Zmiany społeczne dokonują się poprzez wykorzystanie wewnętrznych zasobów i możliwości każdego regionu. Podmiotem procesów zmiany są z jednej strony społeczności lokalne, z drugiej kreatywne jednostki wchodzące w ich skład, które poprzez kontakt z „innym” mogą wzbogacić siebie.

Kulturę społeczności tworzą i kształtują ludzie przez aktywne uczestnictwo. Naturalne codzienne kontakty, potrzeba rozwiązania istniejących problemów, potrzeba znalezienia odpowiedzi na nowe wyzwania rzeczywistości skłaniają ludzi do podjęcia dialogu, do tolerancji, integracji. Sytuacje współistnienia, współbycia, współdziałania, troska o własną kulturę i tożsamość, połączone z kształtowaniem pozytywnych postaw i kooperacją w różnych dziedzinach życia mieszkańców Śląska Cieszyńskiego po polskiej i czeskiej stronie to przykłady – być może wzory – do zastosowania w innych warunkach.

STRESZCZENIE: Edukacja międzykulturowa na Śląsku Cieszyńskim

Myślą przewodnią podjętych rozważań jest założenie, iż wizja edukacji międzykulturowej miała w przeszłości i zyskuje też współcześnie odzwierciedlenie w działaniach w zakresie integracji politycznej, ekonomicznej i kulturowej na Śląsku Cieszyńskim.

Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej autorka przedstawia konstrukcję teoretyczną podjętych rozważań. Odwołuje się do teorii o różnej proveniencji: koncepcji edukacji międzykulturowej Tadeusza Lewowickiego, Jerzego Nikitorowicza, koncepcji stawania się społeczeństwa Piotra Sztompki, koncepcji kontaktu międzygrupowego i wzajemnego różnicowania międzygrupowego Milesa Hewstone'a i Roger Browna.

W drugiej i trzeciej części przywołuje przykłady działań jednostek, grup, instytucji i stowarzyszeń, które służyły i służą realizacji paradygmatu współistnienia, integracji na Śląsku Cieszyńskim, zwraca uwagę na to jak łączono i łączy się współcześnie przekaz i dbałość o dziedzictwo kulturowe z realizacją strategii współistnienia i integracji w pracy z dziećmi, młodzieżą i dorosłymi.

Swoje rozważania autorka ogranicza do Śląska Cieszyńskiego, bardzo często traktowanego jako region niezwykle interesujący, ze względu na swoistość kulturową (wrażnie wykształconą specyfikę powstałą na styku różnych kultur), wielowyznaniowość, doświadczenia historyczne, a także graniczne położenie.

SŁOWA KLUCZOWE: edukacja międzykulturowa, integracja, spójność, społeczność wielokulturowa.

Bibliografia

- Bazielich B. (red.) (1995), *Śląsk – etniczno-kulturowa wspólnota i różnorodność*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
- Bukowska-Floreńska I., Rusek H. (red.) (1997), *Śląsk Cieszyński i inne pogranicza w badaniach nad tożsamością etniczną, narodową i regionalną. Studia etnologiczne i antropologiczne*, t. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Bourdieu P. (2000), *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzienia*, tłum. P. Biłos, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Bourdieu P., Passeron J.C. (1990), *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*, tłum. E. Neyman, PWN, Warszawa.
- Chlebowczyk J. (1975), *Procesy narodotwórcze we wschodniej Europie środkowej w dobie kapitalizmu*, Śląski Instytut Naukowy w Katowicach, PWN, Warszawa–Kraków.
- Chlebowczyk J. (1983), *O prawie do bytu małych i młodych narodów. Kwestia narodowa i procesy narodotwórcze we wschodniej Europie środkowej w dobie kapitalizmu (od schyłku XVIII do początków XX wieku)*, PWN, Warszawa–Kraków.
- Delors J. (1998), *Edukacja, jest w niej ukryty skarb*, tłum. W. Rabczuk, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich Wydawnictwa UNESCO, Warszawa.
- Drózd A., Kajfosz J., Pieńczak A. (wybór i opracowanie) (2005), *Podania i legendy Śląska Cieszyńskiego. Antologia*, Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, Cieszyn.
- Fukuyama F. (1997), *Zaufanie. Kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, tłum. A. i L. Śliwa, PWN, Warszawa–Wrocław.
- Goworowska-Puchala I. (1997), *Mitteleuropa. Rdzeń starego kontynentu*, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń.
- Hewstone M. (1999), *Kontakt i kategoryzacja: zmiana stosunków międzygrupowych w ujęciu psychologii społecznej*, [w:] C.N. Macrae, Ch. Stangor, M. Hewstone, *Stereotypy i uprzedzenia. Najnowsze ujęcie*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Huntington S. P. (2003), *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, tłum. H. Jankowska, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa.
- Kadłubiec D., Milerski W. (red.) (2001), *Cieszyńska ojczyzna polszczyzna*, PROprint, Cieszyn.
- Kania T. (2000), *Elementy edukacji międzykulturowej w działalności stowarzyszeń na pograniczu polsko-czeskim: osiągnięcia, skrajności, zagrożenia*, [w:] T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta (red.), *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Koszel B. (1994), *Mitteleuropa rediviva? Europa Środkowo- i Południowo-Wschodnia w polityce zjednoczonych Niemiec*, Instytut Zachodni, Poznań.
- Lewowicki T. (1994), *Poczucie tożsamości narodowej młodzieży – stałość – zmienność*, [w:] T. Lewowicki, *Poczucie tożsamości narodowej. Studium z pogranicza polsko-czeskiego*, Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, Cieszyn.
- Lewowicki T. (2000), *W poszukiwaniu modelu edukacji międzykulturowej*, [w:] T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta (red.), *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Lewowicki T. (2001), *Szkic do teorii zachowań tożsamościowych*, [w:] T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur (red.), *W poszukiwaniu teorii przydatnych w badaniach międzykulturowych*, Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, Cieszyn.

- Lewowicki T., Różańska A., Klajmon U. (red.) (2002), *Kwestie wyznaniowe w społecznościach wielokulturowych*, Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, Cieszyn.
- Lewowicki T., Urban J. (red.) (2007), *Edukacja międzykulturowa na pograniczach w pierwszych latach rozszerzonej Unii Europejskiej – teoria i praktyka*, „Gnome”, Katowice.
- Lewowicki T., Grabowska B., Gajdzica A. (red.) (2008a), *Socjalizacja i kształtowanie się tożsamości – doświadczenia na pograniczu polsko-czeskim*, WEiNoE UŚ, WSP ZNP w Warszawie, Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn–Warszawa–Toruń.
- Lewowicki T., Ogrodzka-Mazur E., Szczurek-Boruta A. (red.) (2008b), *Praca nauczyciela w warunkach wielokulturowości – studia i doświadczenia z pogranicza polsko-czeskiego*, WEiNoE UŚ, WSP ZNP w Warszawie, Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn–Warszawa–Toruń.
- Lewowicki T. (2008), *O podstawowych warunkach pomysłnej pracy nauczycieli w sytuacji wielokulturowości*, [w:] T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta (red.), *Praca nauczyciela w warunkach wielokulturowości – studia i doświadczenia z pogranicza polsko-czeskiego*, WEiNoE UŚ, WSP ZNP w Warszawie, Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn–Warszawa–Toruń.
- Lewowicki T. (2010), *Socjologizm vs. pedagogizm – czy synteza w edukacji międzykulturowej*, [w:] T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur (red.), *Edukacja międzykulturowa – teorie, poglądy, doświadczenia społeczne*, WEiNoE UŚ, WSP ZNP w Warszawie, Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn–Warszawa–Toruń.
- Lewowicki T., Ogrodzka-Mazur E., Szczurek-Boruta (2011), *Edukacja międzykulturowa – dokonania, problemy, perspektywy*, WEiNoE UŚ, WSP ZNP w Warszawie, Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn–Warszawa–Toruń.
- Mąciór-Majka B. (2002), „Mitteleuropa” czyli ucieczka w mit, „Studia Historyczne”, z. 2.
- Nikitorowicz J. (1995), *Edukacja międzykulturowa. W kręgu potrzeb, oczekiwań i stereotypów*, Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”, Białystok.
- Nikitorowicz J. (2003), *Edukacja międzykulturowa*, [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 1, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Nikitorowicz J. (2005), *Kreowanie tożsamości dziecka. Wyzwania edukacji międzykulturowej*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Nikitorowicz J. (2009), *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Panic I. (1988), *Księstwo Cieszyńskie w Średniowieczu*, Macierz Ziemi Cieszyńskiej, Cieszyn.
- Panic I. (2000), *Pytanie o edukację międzykulturową na Śląsku Cieszyńskim*. [w:] T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta (red.), *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Prawelska-Skrzypek G., Domański B. (1997), *Zróznicowanie przestrzenne postrzegania własnego regionu przez mieszkańców Śląska Cieszyńskiego*, [w:] I. Bukowska-Floreńska, H. Rusek (red.), *Śląsk Cieszyński i inne pogranicza w badaniach nad tożsamością etniczną, narodową i regionalną. Studia etnologiczne i antropologiczne*, t. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Putnam R. (1995), *Demokracja w działaniu*, tłum. J. Szacki, Wydawnictwo „Znak”, Kraków.
- Szczurek-Boruta A. (2008), *Kapitał społeczno-kulturowy i poczucie tożsamości wielowymiarowej na Śląsku Cieszyńskim*, „Studia Edukacyjne” nr 8.
- Szczurek-Boruta A., Grabowska B. (2009), *Dynamika kształtowania się tożsamości młodzieży – ku tożsamości wzbogaconej*, [w:] T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta (red.), *Poczucie tożsamości i stosunek młodzieży do wybranych kwestii społecznych – stu-*

- dium z pogranicza polsko-czeskiego*, WEiNoE UŚ, WSP ZNP w Warszawie, Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn–Warszawa–Toruń.
- Szczurek-Boruta A. (2011), *Szkolnictwo wyższe a teoria, modele badań i praktyka edukacji międzykulturowej*, [w:] T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur A. Szczurek-Boruta (red.), *Edukacja międzykulturowa – dokonania, problemy, perspektywy*, WEiNoE UŚ, WSP ZNP w Warszawie, Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn–Warszawa–Toruń.
- Sztompka P. (1997), *Kulturowe imponderabilia szybkich zmian społecznych. Zaufanie, lojalność, solidarność*, „Studia Socjologiczne”, nr 4.
- Sztompka P. (1999), *Stawanie się społeczeństwa: pomiędzy strukturą a zmianą*, [w:] J. Kurczewska (red.), *Zmiana społeczna. Teorie i doświadczenia polskie*, Wyd. IFiS PAN, Warszawa.
- Szkudlarek T. (2004), *Pedagogika międzykulturowa*, [w:] Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika*, PWN, Warszawa.
- <http://www.cieszyn.pl/?p=categoriesShow&iCategory=2876> (dostęp: 16.09.2011)
- <http://www.teatr.cieszyn.pl/238,cieszynskie-niebo.html> (dostęp: 16.09.2011)
- <http://pi.lokomotywa.org.pl/index.php?id=452> (dostęp: 15.09.2011)
- <http://wiadomosci.ox.pl/wiadomosc,10040,cieszynski-interklub-spoeczny.html> (dostęp: 15.09.2011)
- http://www.powiat.cieszyn.pl/includes/stow/stow/lista_cieszyn.htm (dostęp: 15.09.2011)
- <http://malnova.esperanto.pl/organizajoj/klub-esperantystow-cieszyn> (dostęp: 15.09.2011)
- <http://www.macierz.cieszyn.pl/?26.-cieszynski-klub-hobbystow,60> (dostęp: 15.09.2011)
- http://cieszyn.cityinfo.pl/f68076_promenada.-biuro-podr%C3%B3%C5%BCy.-agencja-informacji-i-promocji-turystycznej.html (dostęp: 15.09.2011)
- <http://www.spczs.cieszyn.pl/> (dostęp: 15.09.2011)
- <http://bycrazem.com/o-nas/historia/> (dostęp: 15.09.2011)
- http://www.zamekcieszyn.pl/pl/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=67 (dostęp: 15.09.2011)
- <http://www.p Polonia-polska.pl/index75c1.html?id=kr30228> (dostęp: 15.09.2011)
- <http://www.wspolnota-polska.org.pl> (dostęp: 15.09.2011)
- <http://www.olzanet.pl/?idg=&act=akt&id=7000008> (dostęp: 15.09.2011)
- <http://www.pctesin.cz/BS-KS/index.php?h=128613526944904485> (dostęp: 15.09.2011)